

TÜRKİYE

AVRUPA ROMAN HAKLARI MERKEZİ RAPORU

Ülke Profili

2011-2012

CHALLENGING DISCRIMINATION PROMOTING EQUALITY

İçindekiler

1	Ülke Profili Hakkında	5
2	Giriş ve Arka Plan Bilgileri	7
3	(Ortak-kesen) Yasalar, Politikalar ve Yapıların Özeti	9
3.1	Irk ve Etnik Temelli Ayrımcılık Yasası	9
3.2	Romanların Sosyal İçerimine İlişkin Hükümet Politikaları	11
3.3	Azınlıklarla İlgili Diğer Yapılar ve Kuruluşlar	13
4	Temalara Göre Belli Başlı Sorunlar	15
4.1	Konut Hakkı ve Tahliyeler	15
4.1.1	Hukuk ve Politikalar Çerçevesi	15
4.1.2	Arka Plan ve ERRC Faaliyetleri	17
4.2	Eğitim	18
4.2.1	Hukuk ve Politikalar Çerçevesi	18
4.2.2	Arka Plan ve ERRC Faaliyetleri	19
4.3	Kapasite Geliştirme ve Savunuculuk	20
4.4	İstihdam	21
4.5	Sağlık	22
Ek 1:	İnsan Hakları Antlaşmaları Onay ve Çekinceler Tablosu	23

1 Ülke Profili Hakkında

Türkiye ülke profili, ERRC'nin ana çalışma alanları olan konut (tahliyeler), eğitim ve kapasite geliştirme başlıkları üzerine odaklanmıştır. Ayrıca 2012 yılında Türkiye'de istihdam ve sağlık alanlarında Romanlara ilişkin belli başlı gelişmelere de değinmektedir. Bilgiler, Nisan 2013 itibariyle geçerli ve doğrudur.

Türkiye Ülke Profili, Hacer Foggo, Sinan Gökçen, Stephan Müller, Djordje Jevanovic, Dezi-deriu Gergely, Marianne Powell ve Dzavit Berisha tarafından hazırlanmıştır.

Bu yayın ve yayının dayandığı araştırmanın giderleri, aralarında İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı, Açık Toplum Vakıfları ve Sigrid Rausing Trust'ın yer aldığı ERRC'nin çeşitli finansal destekçileri tarafından karşılanmıştır. Yayının içeriğinden tümüyle Avrupa Roman Hakları Merkezi sorumludur. Söz konusu kuruluşların katkıda bulunmuş olması, burada yazılanların fon sağlayanların görüşlerini temsil ettiği anlamına gelmemektedir.

2 Giriş ve Arka Plan Bilgileri

Resmî istatistiklerin ve ülke çapında güvenilir tahmini rakamların bulunmaması nedeniyle, Romanların ve Lom, Dom, ya da Abdallar gibi Romanlarla bağlantılı diğer grupların toplam sayısı bilinmiyor. Avrupa Konseyi'ne göre tahmini rakamlar 500.000 ile 5 milyon arasında değişmektedir.¹

Romanların büyük bir bölümü Batı Anadolu, Trakya, Marmara ve Ege bölgelerinde, Dom ve Lom gruplar ise çoğunlukla Türkiye'nin Güney Doğu ve Doğu bölgesinde yaşamakta. Dom'lar, Domari ya da Türkçe'de geçtiği şekliyle Domca konuşan ve Hindistan kökenli farklı bir dilbilimsel grup oluştururlar.² Bugün Dom toplulukları daha çok Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşamaktalar. Türkiye'de ise Dom grupları genellikle ülkenin güneydoğusunda bulunuyorlar. Lom gruplar da Türkiyeliler ve Romalardan dil olarak farklılık gösterirler, ancak Romanlara daha yakındırlar. Lom'ların da Hindistan'dan geldiği düşünülür ve bu gruplar Doğu Karadeniz bölgesinde, doğu ve kuzeydoğu Anadolu'da ve Kafkaslar'da görülür. Lom'lar, Lomari dilini konuşurlar.³

Türkiye'deki Romanların sosyo-ekonomik durumları hakkında ülke genelini kapsayan veriler bulunmuyor. Ülke çapındaki istatistikler genellikle nüfus sayımlarına dayanıyor. Ancak Türkiye'de nüfus sayımı ve istatistiksel araştırmalarda etnik kökene ilişkin sorular sorulmuyor ve bu da, güvenilir veriler elde edilmesinin önünde önemli bir engel oluşturuyor. Veri eksikliği ayrıca Romanlara yönelik uygun politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesine engel olan faktörlerden de birisi.⁴

Ancak, son sekiz yıldır ERRC'nin Türkiye'de yürüttüğü izleme çalışmaları ve son yıllarda yayınlanan bir dizi rapor, Türkiye'deki Romanların diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Romanlarla aynı sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya olduğunu gösteriyor.

İşgücü piyasasına, eğitime, sağlık sistemine ve konut piyasasına erişimde ayrımcılık hâlâ sürmektedir.⁵ Göreli olarak yüksek yoksulluk ve işsizlik oranları, okula devamlılığın düşüklüğü

- 1 Avrupa'da Roman nüfusuna ilişkin tahminleri içeren bir tablo için Avrupa Konseyi'nin web sayfasına bakabilirsiniz: <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>. Bu raporda "Roman" sözcüğü, Lom, Dom, Abdal ve diğerleri gibi ilgili tüm grupları kapsamaktadır.
- 2 Adrian Marsh, "Türkiye Çingenelerinin Tarihi Hakkında", *Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, derleyen Savelina Danova (İstanbul: ERRC/hYd/EDROM, 2008) içinde; Domari dili için, "Romani Project" web sayfasına bakınız: <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/atmanchester/projects/domari.shtml>.
- 3 Türkiye'de Roman Toplumu, Ali Mezarcıoğlu ile söyleşi, Ekopolitik içinde. Bkz. <http://www.ekopolitik.org/en/news.aspx?pid=5859&pid=1850>.
- 4 Diğerlerinin yanı sıra bkz. Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma Belgesi, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf.
- 5 Diğerlerinin yanı sıra bkz. Başak Ekim Akkan, Mehmet Baki Deniz ve Mehmet Ertan, *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*, İstanbul, Edirne 2011; Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma dokümanı, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf; Kenan Çayır ve Ayşe Alan, der., *Ayrımcılık- Örnek Ders Uygulamaları*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2012).

ve okul bitirme oranları ile birlikte sınırlı mesleki beceri, kötü barınma koşulları ve bunun sonucunda kötü sağlık koşulları, yaşamdan beklentilerini de azaltmaktadır. Öte yandan, son birkaç yılda Roman birey ve topluluklara yalnızca birkaç fiziksel saldırı olayı kaydedilmiştir.⁶

Son yıllarda Türk yetkililer bir dizi Kentsel Dönüşüm projesi başlattılar. Bunlardan bazıları, Roman mahallelerinin yıkılmasına ve mahalle halkının zorla yerlerinden edilmesine yol açtı (daha fazla bilgi için bkz. Konut başlıklı bölüm).

Türkiye’de ne kadar Roman vatandaşın nüfus cüzdanının bulunduğu bilinmiyor. Bu durumun özellikle iç göç yaşayan ve Doğu Anadolu’da yaşayan (küçük) gezici Roman gruplarını etkilediği görülüyor. Geriye dönük olarak nüfus cüzdanı çıkarmak için yapılan başvurulara para cezası uygulaması ancak 2010 yılında, İçişleri Bakanlığı’nın bir talimatıyla durduruldu. Bu tarihten önce, nüfus cüzdanı çıkartmak için başvurulduğunda uygulanan para cezası Romanların bu belge için başvurusunu engellemiş olabilir.⁷

Roman kadınlar, hem Roman oldukları, hem de kadın oldukları için çok katmanlı ayrımcılığa uğradıklarından daha da fazla dezavantajlı durumdadır. Görüldüğü kadarıyla Roman kadınların büyük bir çoğunluğu ya hiç okuma-yazma bilmemekte, ya da yarı-okur yazar durumdadır ve bu yüzden sosyal güvenceli, sürekliliği olan iş olanaklarından yoksundur. Dahası, çeşitli araştırmalara göre, Roman toplumlarında erken evlilikler hâlâ yaygındır.⁸ Toplumsal cinsiyet kaynaklı şiddet kayda geçmemekte, toplumların kendisi, hatta güvenlikten sorumlu birimler Roman kadınlara yönelik aile içi şiddet olaylarını takip etmemektedirler.

6 “Manisa’da Ayrımcılık Romanlara Irkçı Saldırıya Dönüştü”, Bianet, 6 Ocak 2010: <http://bianet.org/bianet/bianet/119309-manisada-ayrimcilik-romanlara-irkci-saldiriya-donustu>.

7 Fundación Secretariado Gitano (FSG), European Roma Rights Centre (ERRC), Edirne Roma Association (EDROM), *Türkiye’de Romanların Durumu, Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları*, Aralık 2010, buradan ulaşabilirsiniz: <http://www.errc.org/cms/upload/file/turkey-understanding-employment-and-decent-work-challenges-in-turkey-december-2010-turkish.pdf>.

8 UNICEF, “Türkiye’de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi”, 2012, s. 75, buradan ulaşabilirsiniz: <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/s/i/sitan-tur-final-2012.pdf>.

3 (Ortak-kesen) Yasalar, Politikalar ve Yapıların Özeti

Bugün Türkiye’de azınlıklar resmi olarak hâlâ 1924 Lozan Antlaşması kapsamında değerlendirilmektedir.⁹ Lozan Antlaşması’nda “gayri-Müslim azınlıklar” tanımlaması getirilmiş ve bu gruplara bir dizi haklar tanımlanmıştır. Her ne kadar bu gruplar Lozan Antlaşması’nda tek tek adlarıyla zikredilmemiş olsa da, uygulamada Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar bu kapsamda değerlendirilmiştir ki, bu durum, Osmanlı’daki “millet” sisteminde yer alan üç geleneksel gruba, Hıristiyan Ermenilere, Yahudilere ve Ortodoks Hıristiyanlara tekabül etmektedir.¹⁰

Türkiye’de hukuk sistemi, Romanlar da dahil olmak üzere diğer azınlık grupları resmen “azınlık” olarak tanımamakta ve onlara grup olarak haklarını koruyucu bir sistem sunmamaktadır. Bu hukuki ve siyasi eksiklik, söz konusu grupların, Birleşmiş Milletler *İrk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi* tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklere erişiminde fiili bir ayrımcılığa uğramalarına yol açabilmektedir.

Türkiye’nin askeri yönetim altında hazırlanan 1982 tarihli Anayasası, devletin çıkarlarının yurttaşınkilerden öncelikli olduğunu varsayar. Yeni bir anayasa hazırlanması son on yıldır bütün siyasi partilerin gündeminde yer almaktadır ve iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) en önemli vaatlerinden biri durumundadır. 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerin ardından yeni bir anayasa hazırlanması yeniden gündeme geldi. Bu çerçevede, anayasa reform sürecini başlatmak üzere, 19 Ekim 2011 tarihinde parlamentoda Anayasa Uzlaşma Komisyonu kuruldu.¹¹ Komisyon, Romanlar da dahil çeşitli sivil toplum örgütleri ile görüşmeler yaptı. Roman temsilciler Nisan 2012’de yapılan toplantıda bir bildiri sunarak, Romanların ülkede karşılaştıkları dışlanma ve ayrımcılığa dikkat çektiler; bu sistemik soruna son vermek üzere, pozitif ayrımcılık ve diğer politikaların yürürlüğe konulmasını talep ettiler.¹²

3.1 İrk ve Etnik Temelli Ayrımcılık Yasağı

Türkiye’nin 1982 Anayasası (Madde 10) ayrımcılığı yasaklar ve eşit muameleyi öngörür:

“(1) Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

9 Lozan Antlaşması 1. Dünya Savaşı sonrasında 24 Temmuz 1923’de Türkiye ile Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve “Sırp-Hırvat-Sloven” Devleti arasında imzalandı. Antlaşma Türkiye Cumhuriyeti’nin “kurucu antlaşması” olarak kabul edilir. Lozan Antlaşması’nın tam metni için bkz: <http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918p/lausanne.html>.

10 Millet sistemi, kendilerine ait yargı mekanizmaları çerçevesinde kendi işlerini özerk bir şekilde yürütme hakkına sahip çelişitli dini toplumlardan oluşuyordu.

11 Bkz. Komisyonun ana sayfası: <https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/default.aspx>.

12 “TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu -Komisyon, Roman dernekleri ile Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı’nı dinledi”, *Kamudan Haber*, 16 Nisan 2012, bkz: <http://www.kamudanhaber.com/siyaset/tbmm-anayasa-uzlasma-komisyonun-komisyon-roman-dernekleri-ile-ulku-ocaklari-egitimn-ve-kultur-vakfni-dinledin-n-fotografl-h87610.html>.

- (2) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.
- (3) Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.
- (4) Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.¹³

Türkiye, ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını öngören, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne (AİHS) 12 No'lu Ek Protokolü 2001 yılında imzalamış, ancak hâlâ onaylamamıştır.¹⁴ Ancak, AİHS 14. Madde Türkiye için bağlayıcıdır.

Avrupa Komisyonu'nun 2012 İlerleme Raporu'nda, "Yürürlükteki mevzuatın revize edilmesi, ayrımcılıkla mücadele etmek için kapsamlı bir mevzuatın oluşturulması ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlük ile mücadele edecek koruma mekanizmalarının veya özgün yapıların oluşturulması gerekmektedir" denilmiştir.¹⁵

Avrupa Birliği'ne katılım sürecini belirleyen çerçevenin öngördüğü koşullar doğrultusunda Türkiye'nin ayrımcılığı yasaklayan, 2000/43/EC sayılı Avrupa Konseyi Direktifi'ne uygun, kapsamlı bir yasa çıkarması gerekmektedir. 13 Kasım 2009'da hükümet "Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik" başlığını taşıyan bir tasarı hazırlamış¹⁶ ve bunu görüşlerini almak üzere barolara, akademisyenlere, uzmanlara ve STK'lara göndermiştir. Tasarı da ırk temelli ayrımcılık da, yasaklanan zeminlerden biri olarak yer almıştır.

İlk başta tasarı, ayrımcılığa karşı ilerici önlemler getirdiği için insan hakları çevreleri tarafından olumlu karşılanmıştır. 17 Mart 2010'da Hükümet, tasarının bir kanun teklifine dönüştürüldüğünü duyurmuştur. Ancak kanun teklifinin İçişleri Bakanlığı'nın resmi web sitesinde yayınlanan son versiyonunda "cinsel yönelim ve kimlik" sözcüklerinin yasaklanan ayrımcılık zeminleri arasından çıkarıldığı görülmüş, insan hakları ve LGBT çevreleri yapılan bu değişikliği eleştirmişlerdir. Kanun teklifi henüz bugüne kadar parlamentoya sunulmamıştır.

Türk Ceza Kanunu Madde 122 şöyledir: "Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, özürllülük, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak; a) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hallerden birine bağlayan, b) Besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden, c) Kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir."¹⁷

13 Metin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık web sitesinden alınmıştır.

14 Bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=177&CM=&DF=&CL=ENG>.

15 2012 İlerleme Raporu Türkçe metin için bkz. http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf.

16 Teklif metni için bkz: http://www.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?id=5692.

17 Bkz. <http://www.cezakanunu.net/tck-madde-122/>.

4857 sayılı Türk İş Kanunu (Madde 5) “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz” hükmünü içerir.”¹⁸

2006’dan itibaren, yasalardaki, Romanları hedef alan ayrımcı maddeleri ve ifadeleri temizlemek yönünde değişiklikler yapıldı. 2510 sayılı İskân Kanunu’nun 4. Maddesinde yapılan değişiklik 19 Eylül 2006 tarihinde TBMM’den geçti.¹⁹ Her ne kadar Romanlara yapılan açık atıflar 5543 sayılı yeni İskân Kanunu’ndan çıkarılmış olsa da, yeni 4. Madde bir takım muğlak ifadeler içermektedir ve bu nedenle ayrımcı uygulamalara açıktır: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.”²⁰

Benzer bir şekilde, “Polisin Disiplinine, Merasim ve Topluluklardaki Rolüne ve Polis Karakolları Teşkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatname”nin 134/B/A/5 sayılı maddesinde “Çingeneler”, “potansiyel zanlılar” olarak tanımlanmış, bu ibare 20 Haziran 2006’da kaldırılmıştır.

Ayrıca İçişleri Bakanlığı’na, “devletsiz ve Türk vatandaşı olmayan çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancıları sınır dışı etme” yetkisini veren 5683 sayılı Yabancıların İkameti ve Seyahati Kanunu’nun 21. Maddesi de 19 Ocak 2011’de değiştirilmiştir.”²¹

Türkiye’nin hukuk sisteminde nefret suçuna atıf bulunmamakta, böylece suç işlemede ırksal saikler cezayı artırıcı bir faktör olarak kabul edilmemektedir.

3.2 Romanların Sosyal İçerimi Konusunda Hükümet Politikaları

2011 yılında Avrupa Birliği kurumları, Romanlar ile çoğunluk nüfusun yaşam koşulları arasındaki farkları gidererek Romanların toplumla daha iyi bütünleşmesini amaçlayan “Ulusal Roman Entegrasyon Politikaları için Avrupa Çerçevesi”ni kabul etti. AB Çerçevesi, üye devletleri, Romanların entegrasyonu için ulusal politikalar geliştirmeye davet eder. Katılım sürecinde olan ülkeler için ise ilgili Avrupa Komisyonu Genelgesi, “AB’nin Roman entegrasyonu konusundaki hedefleri bu ülkeler için de aynı şekilde geçerlidir” demek ve bu ülkelerden de, mevcut politikalarını burada belirtilen hedefler doğrultusunda gözden geçirmelerini talep etmektedir.²²

18 Kanun metninin tamamı için bkz. 18 <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4857.html>.

19 ERRC, “Turkish Lawmakers Amend Racist Law”, basın açıklaması, 18 Mayıs 2007, bkz: <http://www.errc.org/article/turkish-lawmakers-amend-racist-law/2790>. Maddenin eski versiyonu, “Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, göçebe çingeneler, casuslar ve sınır dışı edilen kişiler Türkiye’ye muhacir olarak kabul edilemezler” şeklindeydi.

20 Anita Danka, “Türkiye’de Roman Hakları ve Hukuki Çerçeve”, *Biz Buradayız!: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, der. Savelina Danova (İstanbul: ERRC/hYd/EDROM, 2008) içinde, s. 45.

21 5683 sayılı yasa metni için bkz: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5683.pdf>.

22 Avrupa Komisyonu, *Avrupa Parlamentosu Komisyonun’dan Konsey, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi’ne Genelge – Ulusal Roman Entegrasyon Stratejileri 2020’ye kadar AB Çerçevesi, Brüksel*, 5. Nisan 2011, bkz: http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf.

Türkiye henüz Romanların sosyal içerimine yönelik bir Devlet Stratejisi ya da buna bağlı Eylem Planları benimsemiş değil. 2012 İlerleme Raporu'nda Avrupa Komisyonu “geniş kapsamlı bir stratejinin benimsenmesi ve konunun ana politika alanlarında yansımaları ve temel alınması gerekmektedir. Romanların durumuna ilişkin niceliksel veriler bulunmamakta, bu da bilgiye dayalı bir politika üretimini engellemektedir” şeklinde görüş belirtmiştir.²³

ERRC dahil bir dizi örgütün çağrısına rağmen Türkiye hala, “Romanları İçerme 10 Yılı” (The Decade of Roma Inclusion) yapısına katılmamıştır. Romanları İçerme 10 Yılı'na katılmak için eğitim, istihdam, sağlık ve barınma alanlarında, yoksullukla mücadele, ayrımcılıkla mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi yatay-kesen hususları da içeren eylem planlarının hazırlanması gerekmektedir.

Hükümet 2009 yılında Romanların durumunu gündemine aldı. 16 Kasım 2009'da, iktidardaki AKP'nin o dönem milletvekili olan Ali Koyuncu, Romanların Türkiye'deki durumunu tartışmak için Ankara'da Roman STK'ları ile bir toplantı düzenledi.²⁴ Bu toplantı, zamanın Devlet Bakanı Faruk Çelik'in ev sahipliği yaptığı daha geniş çaplı bir toplantı için hazırlık çalışması işlevini gördü. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın 22 Kasım 2009'da hükümetin Romanların sorunlarına eğilecek planlar geliştireceğini açıklamasından sonra, 10 Aralık 2009'da İstanbul'da bir çalıştay düzenlendi. Çalıştay'a seksen Roman, Dom ve Lom sivil toplum kuruluşu, beş Roman federasyonu, hükümet temsilcileri ve milletvekilleri katıldı.²⁵

Hükümet, Roman gruplarla bu ilk doğrudan temasın ardından, söz konusu alandaki diğer başlıkların yanı sıra Romanların entegrasyonu için ulusal bir stratejinin geliştirilmesini hedefleyen bir dizi toplantıyla süreci devam ettirdi.

Bu sürecin en etkileyici adımı, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın, ülkenin dört bir yanından gelen yaklaşık 15 bin Romanla buluştuğu, 14 Mart 2010'da İstanbul'da düzenlenen toplantı oldu. Başbakan, hükümetin Romanların Türkiye'de ayrımcılığa uğramasına izin vermeyeceğini ve Romanların sorunlarını ele alırken önceliği konut sorununa vereceklerini söyledi.²⁶

Yukarıda belirtilen toplantılara rağmen Roman sivil toplumunun, Romanların içerilme politikalarının geliştirilmesi ve hayata geçirilmesine katılımı sınırlı kaldı. 2012'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bu konuda bir ulusal strateji geliştirme görevi verildi. Ancak bugüne kadar hükümet Romanların Entegrasyonu için bir Strateji geliştirmedir.

23 Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma Belgesi, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf.

24 Bu toplantıya katılan Roman STK'ları: EDROM, Lüleburgaz Batı Trakya Romanları Kültür Yardımlaşma Derneği, Mersin Romanlar Derneği, Keşan Roman Kültürünü Araştırma Derneği, Kırklareli Roman Kültürünü Koruma Derneği, İzmir Çağdaş Romanlar Derneği, Romankara, Muratlı Romanlar Derneği, Artvin Lom Derneği, Hatay Dom grubu, Bergama Kadınları Roman Kültürünü Tanıtma Derneği, Dikili Romanlar Derneği, İzmir Romanlar Derneği ve Bursa Romanlar Derneği.

25 “Roman Çalıştay Raporu”, T24, 1 March 2010, bkz: <http://t24.com.tr/haber/roman-calistayi-raporu/71526>.

26 “Başbakan Erdoğan'dan ‘Roman’ açılımı”, Hurriyet.com.tr, 14 March 2010, bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14104307.asp>.

3.3 Azınlıklarla İlgili Diğer Kurumlar ve Örgütler

2012'de Türkiye “Kamu Denetçiliği” (Ombudsman) kurumunu kurdu. TBMM, “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu”nu²⁷ kabul etti ve kanun 29 Haziran 2012'de yürürlüğe girdi. Kanunda, Kamu Denetçiliği sisteminin getirilmesiyle, devlet yetkililerinin tasarruflarına karşı şikayetleri ele alacak bağımsız ve etkin bir mekanizma kurulmasının amaçlandığı belirtiliyor. Kurum, idarenin her türlü işlem ve faaliyetini, davranış ve hareketini inceleyecek, önerilerde bulunacak, bunların insan haklarına dayalı bir adalet anlayışına, hukuka ve adalete uygun olup olmadığını belirleyecek.

Romanlar, devlet yapıları içinde resmi düzeyde temsil edilmiyorlar ve devlet mercilerine resmi danışmanlık sunan organların hiçbirinde Roman temsilci bulunmuyor. Romanlarla ilgili faaliyetleri koordine etme görevi 2012'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na verilmişti.

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde Roman örgütleri bulunuyor. Ancak bunların çoğunluğu politika üretim süreçlerini etkin bir şekilde etkileme ya da başarılı (hukuki) savunuculuk ve farkındalık kampanyaları başlatma ve yürütme kapasitesinden yoksun. Eylül 2012'de ülkenin çeşitli yerlerinden altı Roman federasyonu ve 70 dernek bir araya gelerek “Roman Hakları Forumu” (ROMFO) adlı bir şemsiye örgüt kurdu.

Aralık 2012'de ROMFO temsilcileri hükümetin Romanlarla ilgili mevcut faaliyetleri konusunda görüş alışverişinde bulunmak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin tarafından davet edildiler. Şahin, ROMFO temsilcilerine, görece yüksek sayıda Roman nüfusuna sahip onsekiz kentin valileriyle toplantı yaptıklarını ve Romanlarla ilgili sorunları ele aldıklarını aktardı. Bu toplantıdan hemen sonra valiler, kendi bölgelerindeki Roman temsilcileriyle toplantılar örgütlediler ve Romanların sorunlarını kendilerinden dinlediler.

Türkiye'de, ülke çapında faaliyet sürdüren bir insan hakları STK camiası bulunuyor. Ancak Romanlar bu grupların veya daha çok Kürt nüfusu, İslamcı ve laik kesimler arasındaki gerilim, ya da ordunun sivil yaşamdaki rolü gibi konulara yoğunlaşan uluslararası insan hakları STK'larının hedefi ya da öncelikli konusunu oluşturmuyor. Dahası Romanların politik temsiliyeti hâlâ son derece sınırlı.

27 Kanun metninin tamamı için bkz: http://www.kamudenettiligi.gov.tr/custom_page-325-kanun.html.

4 Temalara Göre Belli Başlı Sorunlar

Aşağıdaki bölümde, Türkiye’de, ERRC’nin üzerinde çalışmakta olduğu temel sorunlardan bazıları ele alınıyor.

4.1 Konut Hakkı ve Tahliyeler

4.1.1 HUKUK VE POLİTİKALAR ÇERÇEVESİ

2005’te kentsel dönüşüm projelerinin kolaylıkla uygulanabilmesi için gerekli ilk mevzuat yürürlüğe girdi. O zamandan bu yana Romanlar dahil, tapusuz evlerde yaşayan grupların barınma hakları gerileme gösterdi.

Hükümet tarafından hazırlanan “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” başlıklı yeni bir yasa (No.6306) 16 Mayıs 2012 tarihinde TBMM’de kabul edildi.²⁸ Yasa, afet riski bulunan alanlarda ve bu alanların dışında bile olsa riskli binaların bulunduğu diğer yerlerde yapılacak iyileştirme, iskan ve yenileme çalışmalarını düzenliyor.

Yasa teklifi, barınma ve mülkiyet haklarına ağır bir şekilde zarar verebileceği gerekçesi, özellikle de yasada bulunan acele kamulaştırma mekanizmaları nedeniyle kentsel planlama uzmanları, akademisyenler, sivil toplum aktivistleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından eleştirilmiştir.²⁹

Türkiye’nin yerleşim alanlarının büyük bir bölümünün büyük bir deprem riski altında olduğu bir gerçektir. Riskleri azaltmaya yönelik bütün önlemler halk ve sivil toplum tarafından olumlu karşılanmaktadır. Afet Yasası’na ilişkin çekincelerin başında ise, kanunun, ekonomik olarak cazip alanlarda yaşayan insanların buralardan zorla tahliyesi ve yerlerinden edilmesine yol açacağı endişesi gelmektedir ve bu sorun, Türkiye’de kentlerin merkezi bölgelerinde yaşayan Romanlar için de söz konusudur.

Uzmanlara göre 6306 sayılı yasa bireyleri koruyucu yeterli mekanizmalar sunmamakta ve devlete çok büyük yetkiler vermektedir. Yasa, düzenlemelerden etkilenebilecek binaların sahipleri ve/veya kiracılarına yeterli ve etkin danışma mekanizmaları öngörmemektedir. Yasada kullanılan dil muğlaktır ve keyfi yorumlamalara açık olabilecek çeşitli hususlar içermektedir.

Birleşmiş Milletler Yeterli Barınma Hakkı Özel Raportörü, 29 Mayıs 2012 tarihinde Türkiye Başbakanı’na bu yasayla ilgili kaygıları dile getiren bir mektup göndermiş ve şu görüşlere yer

28 Yasanın tam metni için bkz: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6306.html>.

29 “Şehir Plancıları Odası’ndan Afet Dönüşüm Yasası’na Dair Basın Açıklaması”, 17 Mayıs 2012, bkz: <http://www.arkitera.com/haber/index/detay/sehir-plancilariodasindan-afet-donusum-yasasina-dair-basin-aciklamasi/8225>.

vermiştir: “Genelinde yasa teklifinin bir dizi sorunlu hüküm içerdiği, özellikle hukuki kesinlik, hesapverebilirlik mekanizmalarını öngörmediği, etkilenecek toplumları idari ve hukuki hak arama olanaklarından yoksun bıraktığı, buna karşılık yıkılacak binaların belirlenmesi ve yıkım süreci konusunda devlet ve yerel yöneticilere geniş karar verme yetkileri tanıdığı belirtilmektedir.” Özel Raportör ayrıca yasanın uygulanması durumunda, “zor yoluyla kitlesel tahliyelere, mülkiyet ve barınma haklarının ihlaline, artan sayıda insanın evsiz kalmasına ya da yasanın yürürlüğe girmesinin öncesine göre daha kötü barınma ve yaşam koşullarına mahkum edilmesine yol açabileceği”ne dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Özel Raportör yasa teklifinin hazırlanma sürecinde “potansiyel olarak etkilenecek toplumlar ve sivil toplum kuruluşları” ile yeterli görüş alışverişinde bulunulmamasını da eleştirmiştir.³⁰

Benzer şekilde Mimarlar Odası da 6306 sayılı yasaya ilişkin şu eleştirileri dile getirmiştir: “...mevcut siyasi iktidar daha önceki uygulamalarda bunun çok kârlı bir iş olduğunu görmüş olması ki, her alanda uygulanabilmesi için “afet” olgusunu bahane ederek, ortaya çıkabilecek tüm engelleri bertaraf etmeyi hedefleyen, ulusal ve uluslararası hukuk kuralları tarafından güvence altına alınan hakları bile görmezden gelen bir yasa tasarısı ile “dönüşüm” ün hukuk ve finans kısmını kotarıp diğer yönlerini görmezden gelmektedir.”³¹ Mimarlar Odası, raporunda, Romanları da etkileyebilecek şu sorunları sıralamıştır: (1) Yurttaşların barınma hakkı yok sayılmaktadır. (2) Mülkiyet hakkı ihlal edilmektedir. (3) Eşitlik ilkesi göz ardı edilmiştir. (4) Hak arama özgürlüğü kısıtlanmaktadır. (5) Tasarının genel gerekçesinde “gönüllülük” esasına gönderme yapılmış ise de, zor kullanma yöntemleri tariflenmiştir.³²

Yasa'nın 4. Maddesinde riskli ilan edilen alanlarda elektrik, su ve doğal gazın kesileceği ve bütün kamu hizmetlerinin durdurulacağı belirtilmektedir. Bu, dolaylı bir şekilde zorla tahliye anlamına gelebilecektir ve gerek ekonomik, gerekse sosyal olarak özel korumaya ihtiyacı olan yurttaşların barınma haklarını güvence altına almadan bu şekilde yaptırımlar uygulamak hem temel insan haklarına aykırıdır, hem de Anayasa'yla ve sosyal devlet ilkeleriyle çelişmektedir.

5. Madde, yetkililerle anlaşmaya varan mal sahiplerine geçici konut verilebileceğini ve kiralatmanın karşılanabileceğini belirtmekte, başka bir deyişle yetkililerinin uymak zorunda olacakları, etkin bir güvence getirmemektedir.

6. Madde hukuk yoluna başvurma hakkını kısıtlamakta, yetkililerin uygulamalarına karşı itirazda bulunmayı imkânsız hale getirmektedir. Bu madde yalnızca barınma hakkını ihlal etmekle kalmamakta, aynı zamanda haksız muameleye itiraz etme ve ulusal hukuk çerçevesinde etkili bir tazmin olanağından da yoksun bırakmaktadır (ayrıca, diğer uluslararası ilkelerin yanı sıra AİHS Madde 13'e de aykırıdır). Sonuçta evler kamulaştırılıp yıkıldığında, aileler adaletsiz bir şekilde evlerinden atıldıklarında haksız muameleye karşı hak aramak için mahkemeye başvurma olanağından yoksun bırakılmaktadır.

30 Özel Raportör'ün mektubu için bkz: https://spdb.ohchr.org/hrdb/21st/Public_-_AL_Turkey_29.05.12_%284.2012%29.pdf.

31 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Tasarısı ”Değerlendirme Raporu, 14 Mart 2012, bkz: <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=45&mid=45&recid=14390>.

32 a.g.y.

4.1.2 ARKA PLANI VE ERRC FAALİYETLERİ

Birçok Roman, standart altı barınma koşullarında, sağlıksız yerleşimlerde, olumsuz şartlarda yaşamaktadır. Romanların büyük bir çoğunluğunun gecekondularda, tapusuz yerlerde ve bir ya da iki odalı evlerin bulunduğu yoksul mahallelerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Birçok Roman mahallesinde altyapı sorunları nedeniyle insanlar elektrik, su, kanalizasyon sistemi ve ulaşım olanaklarından yoksun yaşamaktadır. Hijyen koşulları birçok Roman yerleşiminde çok kötü durumdadır.

Yeni yasa kamu görevlilerine, mahalleleri hızla boşaltma yetkisi tanıdığı için kamulaştırmalar ve tahliyeler birçok Roman yerleşiminde yakın bir tehdit haline gelmiştir. Türkiye genelinde Roman yerleşimleri kent merkezlerine yakın yerlerde ya da kentsel gelişim projeleri için potansiyel vaad eden bölgelerde bulunmaktadır. Romanların yeni yasadaki büyük ölçüde etkilenebileceği önemli bir endişe kaynağıdır. Durum, Roman toplumlarının düşük eğitim düzeyi, haklarını savunma kapasitesindeki yetersizlik ve kısıtlı ekonomik kaynakları nedeniyle daha da vahimleşmektedir.

Örneğin İstanbul Pendik ve Paşaköy mahallesindeki Roman toplumu ERRC'ye, susuzluktan ve kanalizasyon sisteminin bulunmamasından dolayı salgın hastalık tehlikesi altında yaşadıklarını bildirmişlerdir. İstanbul Küçükbakkalköy'den çıkarıldıktan sonra Pendik'e yerleşen 55 aile 2008 yılından bu yana şehir suyundan mahrum şekilde yaşamaktadır. Yetkililere verilen dilekçelere bugüne kadar cevap almamışlardır. Çocukların yıkanmadan okula gitmek zorunda kaldıkları bildirilmektedir.

Son yıllarda yetkililer, bazı Roman mahallelerinin yıkılmasına ve mahalle halklarının zorla tahliyesine yol açan bir dizi kentsel yenileme projesi başlattı.

Sulukule vakası, bir Roman mahallesinin yıkılmasına ilişkin en bilinen olumsuz örnektir. Avrupa'daki en eski Roman yerleşimlerinden biri olan Sulukule'de, İstanbul Fatih Belediyesi 2005-2010 yıllarında bir kentsel yenileme projesi yürüttü. Belediye, Sulukule'deki Roman evlerine "acele kamulaştırma" uygulanmasına olanak sağlayan Ekim 2006 tarihli bir Bakanlar Kurulu kararnamesinden yararlandı.³³ Gerek belediye, gerekse hükümet, bölgenin deprem riski nedeniyle acilen yenilenmesi gerektiğini iddia ettiler, oysa bir dizi bilirkişi raporu Sulukule'deki riskin İstanbul'un diğer yerlerine göre daha düşük olduğunu saptamıştı.³⁴ Sonunda Romanlar Sulukule'den kovuldular ve mahalledeki evlerin yerine, eski sahiplerinin satın alamayacağı lüks konutlar inşa edildi.

ERRC ve Türkiye'deki ortakları, Sulukule'yi hedef alan kentsel dönüşüm projesini iptal ettirmek üzere dava açtılar. Dava dilekçesi 31 Aralık 2007'de Sulukule'liler tarafından İstanbul İdare Mahkemesi'ne verildi. Dilekçelerinde davacılar, projeyi yürüten Fatih Belediyesi ile uygulamayı onaylayan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, ulusal ve uluslararası yasaların yanı sıra Türkiye Anayasası'nı da ihlal ettiklerini belirtiyorlardı.

33 Hacer Foggo, "The Sulukule Affair: Roma against Expropriation", *ERRC Roma Rights Quarterly*, Sayı 4,(2007), <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/F6/m000002F6.pdf>.

34 İnsan Hakları Konseyi, *Report of the Special Rapporteur on adequate housing*, 17 Şubat 2009, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10session/A.HRC.10.7.Add.1.EFS.pdf>, sayfa: 69.

İstanbul 4. İdare Mahkemesi 12 Haziran 2012’de Sulukule’deki kentsel dönüşüm projesinin iptalinden yana karar verdi.³⁵ Mahkeme Fatih Belediyesi’nin Sulukule projesinin “kamu yararına olmadığı”na hükmetti. Kararda, Belediye’nin projesinin, 5366 Sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”u ve UNESCO’nun tarihi mirasın korunmasına ilişkin kriterlerini ihlal ettiği belirtildi.

Farklı mahallelerdeki Roman toplumlari sivil toplum kuruluşlarının desteğinde kentsel dönüşüm projelerine karşı çıkmaya başladılar.³⁶ Romanlar, yerleşim yerlerinde barınma koşullarının iyileştirilmesine karşı çıkmıyorlar, sadece zorla, çoğu zaman kent merkezlerinden çok uzaktaki yerlere gönderilmek yerine “buldukları yerde” yapılacak iyileştirmeleri talep ediyorlar.

Yerinden etmeler, okullara erişim, istihdam olanakları gibi konularda sorunlar yaratmakta ve toplumların sosyal kaynaşmasını olumsuz etkilemekte.

4.2 Eğitim

4.2.1 HUKUK VE POLİTİKALAR ÇERÇEVESİ

Türkiye Anayasası’nın 42. Maddesi ilköğretimin tüm yurttaşlar için zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz olduğunu hükmeder. Türkiye’nin eğitim sistemi karmaşık bir yapıya sahiptir ve birden fazla yasaya tabidir.³⁷ En son yapılan değişiklikler 2012’de yürürlüğe girmiş³⁸ ve Türkiye’deki ilk ve orta eğitim sistemini tümüyle yeniden yapılandırmıştır. Daha önce ilk öğretim 8 yıl süreklili, zorunlu ve genel nitelikteydi. Kanunda 2012 yılında yapılan değişikliklerle ilk öğretim, dört yıllık genel ilk okul ve dört yıllık orta okul olmak üzere iki aşamaya bölündü. Orta okullarda, sonraki orta öğretim tercihini belirleyecek farklı programlar okutulmaya başlandı. Çocuklar ilkokulun birinci sınıfına önceki sistemden daha küçük yaşta, 5 ila 6 yaş arasında (60-72 ay) yazdırılıyor. Üç yıllık ve dört yıllık dönemleri içeren orta öğrenim de zorunlu kılındı. Ortaokul bitirildikten sonra öğrenciler genel, mesleki ya da teknik orta öğrenim okullarına yazılmak üzere bir giriş sınavından geçmek zorunda.

Yeni yasa büyük tartışmalarla karşılandı. Yasanın son derece derin ve radikal etkilerine rağmen, teklifin hazırlanmasından sonraki tartışmalar, yapılan değişiklikler ve parlamentodan geçmesi bir ay gibi kısa bir süre içinde gerçekleşti. Bu süreçte, yasanın getirdiği yeni sistemin potan-

35 Bkz: <http://www.errc.org/article/turkish-court-halts-disputed-renovation-project-in-historic-sulukule/3999>. Türkçe haber: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20748277.asp>.

36 Örneğin Sakarya’da (Gazipaşa mahallesi), İstanbul (Şişli Kuştepe, Gaziosmanpaşa Sangöl, Yalova Bağlarbaşı mahalleleri) ve İzmir (Çaybaşı ve Çırpı mahalleleri) tahliyeleri protesto ettiler. Birçok haber arasında bkz: <http://www.sakaryahaberim.com/others/haber.php?xnumber2=168511>.

37 Tevhidi Tedrisat Kanunu (1924), 222 Sayılı İlk Eğitim ve Öğretim Kanunu (1961), 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (1973), 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (1986), 1739, 222, 3308 Sayılı ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 4306 Sayılı Kanun (1997), 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu (1983), 571 Sayılı Yönetmelik, 572 Sayılı Yönetmelik, 573 Sayılı Yönetmelik.

38 6287 Sayılı, 2012 tarihli İlköğretim Ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

siyel etkileri konusunda hiçbir araştırma yapılmadı ve kamuoyuna danışma yönünde yalnızca yüzeysel bir girişimde bulunuldu.

Temel Millî Eğitim Yasası'na göre, eğitime erişim, ırk dahil, hiçbir temelde kısıtlanamaz.³⁹ Ayrıca yasa eğitimde ayrıştırılmayı destekleyecek hiçbir hukuki gerekçeye yer vermez. Ne var ki, Roman çocukların fiziksel olarak fiili ayrıştırılması son derece yaygındır.

Roman çocuklar, okul çağındaki nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları okullarda yoğunlaşmışlardır. Bazı durumlarda okulun tüm öğrencileri Romandır. Genelde yalnızca Roman çocukların gittiği okulların eğitim kalitesi oldukça düşüktür ve buraya tayin edilen öğretmenler sözcüğü atamayı bir “cezalandırma” olarak görmektedirler. Roman çocuklar ve aileleri, çoğu durumda yalnızca Roman çocukların devam ettiği okullarda ülke genelinde okutulan müfredatın uygulanmadığını belirtmektedirler.⁴⁰

4.2.2 ARKA PLAN VE ERRC FAALİYETLERİ

Eğitim sisteminde Romanların durumuna ilişkin ayrıntılı veriler bulunmamaktadır. Avrupa Birliği'nin 2012 İlerleme Raporu'na göre Roman çocuklar arasında devamsızlık ve okulu terk oranları yüksek seyretmeye devam ediyor.⁴¹ Yoksulluk, yaşanan evin durumu, doküman eksikliği, ailelerin mevsimlik işler için göçmesi, okul arkadaşlarının kötü davranması ve öğretim kadrosunun ayrımcı davranışları bu duruma katkıda bulunuyor.⁴² Kızlar için eğitimin önemli görülmemesi ve bazı Roman toplumlarında varlığını sürdüren erken evlilik “geleneği” Roman kız çocuklarının eğitimlerini daha da sorunlu hale getiriyor.

2011'de Eğitim Bakanlığı'nın, Romanların eğitim sistemindeki durumuna ilişkin hazırladığı bir rapor da, ilköğretimde düşük okula kayıt ve yüksek okul terk oranlarını, aynı zamanda yüksek devamsızlık oranını teyid etmektedir.⁴³

Daha detaylı veriler elde etmek için yeni çalışmalar yapılması ya da bir aksiyon planının hazırlanması gibi bir takım önlemlerin alınması yönündeki tartışmalara rağmen hükümet, şu ana kadar Roman çocukları eğitim sistemine tamamen entegre etmeye yönelik sürdürülebilir önlemler ve politikalar geliştirebilmiş değildir. Ancak, Roman sivil toplum kuruluşlarıyla Aralık 2012'de yaptığı bir toplantıda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı, 2013 yılında bir dizi şehirde

39 1739 sayılı Temel Eğitim Yasası, Madde 4, eğitim kurumlarının, dil, ırk, cinsiyet ve dinine bakılmaksızın herkese açık olduğunu belirtir. Bkz. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>.

40 Diğerlerinin yanı sıra bkz. Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma dokümanı, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf.

41 a.g.y.

42 Başak Ekim Akkan, Mehmet Baki Deniz ve Mehmet Ertan, *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*, Türkiye, İstanbul, Edirne 2011.

43 “Roman Çocuklar Ve Eğitim Çalıştayı” bkz. <http://ysop.meb.gov.tr/dosyalar/diger%20calismalar/Risk%20altındaki%20cocuklar%20calistay%20raporu.pdf>.

Roman çocukların kaliteli eğitime erişim olanaklarını ve okula devamlılıklarını artıracak projeler başlatacaklarını belirtmiştir.⁴⁴

ERRC 2012’de Roman çocukların ilköğretimde karşılaştıkları sorunları ve ayrımcı uygulamaları saptamak için bir araştırma projesi başlattı. Araştırma, yerel Roman hakları örgütleri olan Edirne Roman Derneği (EDROM), Akdeniz Roman Dernekleri Federasyonu ve Antakya Dom Derneği (DOMDER) ile birlikte Edirne, Mersin ve Antakya olmak üzere üç ilde halen yürütülmekte.

Bu projenin ilk adımı olarak ERRC, Eylül 2012’de Edirne’de, üç yerel ortak örgütten aktivistlerin oluşturduğu araştırma ekibine yönelik bir eğitim programı organize etti. Bu eğitimin ardından araştırma ekibi Roman çocuklar ve anne-babalarıyla görüşmeler yaptılar.

4.3 Kapasite Geliştirme ve Savunuculuk

ERRC Türkiye’de Romanların durumunu 1997 yılından beri izlemekte. ERRC, yerel ortakları Edirne Roman Derneği ve Helsinki Yurttaşlar Derneği ile birlikte Türkiye’deki Romanlara ilişkin ilk geniş kapsamlı çalışmayı 2006-2008 yılları arasında gerçekleştirdi.⁴⁵ 2009’da ERRC, ülkenin çeşitli bölgelerinden Roman, Dom ve Lom aktivistlere yönelik “Roman Hakları Savunuculuğunda Kapasite Geliştirme” konulu bir haftalık bir yaz okulu düzenledi.

ERRC, bu eğitimler aracılığıyla Roman aktivistlerin insan haklarına saygıyı ve eşitliği savunma ve insan hakları sorunlarını ele alma konularındaki becerilerini geliştirmeyi, Romanların kendi toplumları adına doğrudan girişimde bulunmalarına katkıda bulunacak bilgilendirme ve profesyonel eğitim olanaklarını sunmayı hedefliyor.

Ekim 2012’de ERRC, Türkiye’deki genç Roman hakları aktivistleri için savunuculuk konusunda bir eğitim semineri düzenledi. Uluslararası ve ulusal hukuki çerçeveye, eğitim ve barınma haklarına ilişkin politikalar hakkında derinlemesine bilgi içeren ve katılımcıların bu alandaki savunuculuk ve kampanya yürütme becerilerini geliştiren eğitim Ankara’da gerçekleştirildi. Eğitime çeşitli kentlerden 23 üniversite öğrencisi ya da mezunu Roman genç katıldı. Katılımcılar, eğitim ve barınma hakları konusunda siyaset oluşturuculara yönelik politika deklarasyonları hazırladılar ve bu metinler, ilgili Bakanlık yetkilileri ile insan hakları örgütleri ve devletlerarası kurumların temsilcilerinin katıldığı bir çalıştayda tartışmaya açıldı.

Ekim 2012’de ERRC Ankara’da önde gelen insan hakları örgütleri ve aktivistlerinin katılımıyla bir etkinlik düzenledi. Toplantıda ERRC, dünya genelinde ve Türkiye özelinde bugünkü ve geçmiş çalışmalarına, ayrıca Romanların Avrupa’daki durumlarına ilişkin bir sunum yaptı.

44 Toplantıya katılan ERRC Türkiye Gözlemcisi’nin raporunda belirtilmiştir.

45 Çalışmanın bulguları “We are Here! Discriminatory Exclusion and Struggle for Rights of Roma in Turkey” başlıklı bir kitapta toplandı: <http://www.errc.org/article/we-are-here-discriminatoryexclusion-and-struggle-for-rights-of-roma-in-turkey/2975>. Türkçesi: “Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi” bkz: <http://www.errc.org/cms/upload/file/biz-buraday%C4%B1z!-t%C3%BCrkiye%E2%80%99de-romanlar-ayr%C4%B1mc%C4%B1-uygulamalar-ve-hak-m%C3%BCcadelesi.pdf>.

4.4 İstihdam

Etnik temelde ayrıştırılmış veriler toplanmadığı için Türkiye’de Romanların istihdam durumunu gösteren bilgilerden yoksunuz. Öte yandan elimizdeki bilgiler Romanların büyük bir bölümünün kayıt dışı işgücü piyasasında (örneğin kağıt toplama, hurdacılık, çiçeçilik), düşük vasıflı işlerde (temizlik), geçici işlerde (mevsimlik tarım işçiliği) çalıştığını, bazı Romanların ise geçimlerini işportacılık, müzisyenlik gibi geleneksel mesleklerden kazandığını gösteriyor.⁴⁶ Bu mesleklerin büyük bir bölümünün kayıt dışı olması nedeniyle Romanların çoğunun sosyal güvenlik sistemine erişimi yoktur, düzenli, istikrarlı bir gelire sahip değildirlere.

Düşük eğitim düzeyi ve işgücü piyasasının talep ettiği vasıflardan yoksun olmanın yanı sıra önyargılar ve ayrımcılık Romanların işgücü piyasasındaki dezavantajlı durumunda belirleyici rol oynamakta. ERRC ve diğer kuruluşlar, Roman bireylerin iş başvurularının işverenler tarafından, kişinin Roman olduğunu ya da Romanların yaşadığı mahallelerde oturduğunu öğrendikleri zaman geri çevrildiğinin örneklerini belgelemişlerdir.⁴⁷ İşgücü piyasasına erişimde Roman kadınlar daha da dezavantajlı durumdadır.

Mevsimlik tarım işçiliği çocukların okula devamlılığında olumsuz etkiye bulunmaktadır. Bu tür işler Mayıs ve Kasım ayları arasında olmakta ve genellikle Romanların yaşadıkları kentlerden uzak bölgelerde bulunmaktadır. Bu durumda çocuklar aileleriyle birlikte çalışma yerine gitmekte ve bu dönemde okula devam edememektedir. Bazı Roman kız çocuklar, dönüşte aileleri tarafından okula devam etmelerine izin verilmediğini belirtmişlerdir.⁴⁸

Öte yandan Türk hükümeti Romanların işgücü piyasasında yaşadıkları zorlukları kabul etmektedir. 2009 ve 2010 yıllarında yapılan toplantılarda hükümet yetkilileri Romanların istihdam olanaklarını artırmaya yönelik politikalar ve önlemlerin geliştirileceğini belirtmişlerdir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Mart 2012’de Türkiye İş Kurumu’na (İŞKUR) 47 ilden 1500 Roman’a aylık 750-900 TL maaşla⁴⁹ 8 ay süreli geçici iş bulunması talimatı vermiştir.⁵⁰ Aralık 2012’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, 1365 Romanın istihdam edildiğini ve 537 kişinin mesleki eğitim sertifikalarını aldığını, ayrıca İŞKUR’un istihdam programlarına Romanlara yönelik özel bir kotanın dahil edildiğini açıkladı.⁵¹

46 Fundación Secretariado Gitano (FSG), European Roma Rights Centre (ERRC), Edirne Roman Derneği (EDROM), *Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları*, Aralık 2010, bkz: <http://www.errc.org/article/understanding-employment-and-decent-work-challenges-in-turkey-the-situation-of-roma-in-turkey/4013>.

47 AB’nin 2012 Türkiye İlerleme Raporu’nda Roman nüfusun düzenli, kayıtlı işlere erişimlerinin çok düşük olduğunu, Romanlara yönelik önyargı ve ayrımcılığın devam ettiği belirtilmiştir. Bkz. Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma dokümanı, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf.

48 Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği, *Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti*, (İstanbul: Mayıs 2012), bkz: http://goc.bilgi.edu.tr/docs/FES-dunyadan_12.pdf p.12.

49 2 Nisan 2013 itibarıyla yaklaşık 323-388 Euro.

50 Romanlar ağaç dikip temizlik yapacak”, *Hürriyet.com.tr*, 5 Mart 2012, bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/20056361.asp>.

51 “Eşit Haklara Sahip Olacaksınız”, Bakan Faruk Çelik’in kişisel web sitesi, 13 Aralık 2012, bkz: <http://www.farukcelik.com.tr/index.php?page=haberler&id=829>.

Ancak Avrupa Komisyonu'nun 2012 Türkiye İlerleme Raporu'nda şu saptama yer almaktadır: “Çalışma Bakanlığı ve İŞKUR Romanların kamu yararına geçici işlerde istihdamını geliştirici çabaları olmuştur. Ayrıca mesleki eğitim olanağı sunulmuştur... Ancak eğitim kurslarının ve sağlanan istihdamın geçici niteliği ve program hakkında bilgi verilmemesi konularında eleştiriler dile getirilmektedir. Roman yurttaşların istihdam olanaklarını artırıcı orta ve uzun erimli planlama yapılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca Roman nüfusun düzenli, kayıtlı işlere erişimi düşüktür ve Romanlar, önyargı ve ayrımcılığa uğramaya devam etmektedir.”⁵²

4.5 Sağlık

Mevcut bilgiler genel olarak Romanların sağlık durumlarının, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, daha kötü olduğunu gösteriyor. Standart altı konut koşulları, sağlıksız meslekler, kötü beslenme ve sağlıksız yaşam tarzına yol açan yaygın yoksulluk, kötü sağlık durumlarının belli başlı nedenleridir. Bir araştırmaya göre yerinden etmeler de, bundan etkilenen kişilerin genel sağlık durumları üzerinde etkide bulunmakta.⁵³

Bazı Romanlar hastanelerde ırk temelinde önyargılı davranışlarla karşılaştıklarını bildirmişlerdir.⁵⁴ 2012 AB Türkiye İlerleme Raporu'nda “Romanlar, bazı durumlarda nüfus cüzdanları bulunmadığı için, (...) sağlık hizmetlerine erişimde zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir” denmektedir.⁵⁵

2012'ye kadar Türkiye'deki Romanların çoğunun ücretsiz sağlık hizmeti alma imkânı tanıyan yeşil kartları vardı.⁵⁶ Bu sistem 2012 yılının başında değiştirildi ve yeşil kart sahipleri Genel Sağlık Sigortası kapsamına alındı. Yeni sistemde, asgari ücretin üçte birinden az geliri olan kişiler sağlık hizmetlerine ücretsiz erişim hakkına sahipler. Ancak bu değişikliğin Romanları ne şekilde etkilediği konusunda bir araştırma yapılmış değil.

52 Bkz. Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma dokümanı, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf.

53 Başak Ekim Akkan, Mehmet Baki Deniz ve Mehmet Ertan, *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*, İstanbul, Edirne 2011.

54 “Tepecik Hastanesi'nde Neler Oluyor”, Çingeneyiz.org, 21 July 2011, bkz: <http://www.cingeneyiz.org/tepecik.html>.

55 Bkz. Avrupa Komisyonu, Komisyon Çalışma dokümanı, Türkiye 2012 İlerleme Raporu: http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf.

56 1992'de uygulamaya konulan ve doğrudan devlet tarafından finanse edilen bu sistem, gelirleri belirlenen minimum seviyenin altında yoksul kişilere devlet hastanelerinde ve bazı üniversite hastanelerinde ayakta ve yatarak tedavi olanağı sağlıyor. Başlangıçta yeşil kart sahipleri ilaç temini dahil bütün sağlık hizmetlerini ücretsiz olarak elde ediyorlardı.

EK 1

İnsan Hakları Antlaşmaları Onay ve Çekinceler Tablosu

Antlaşma	Katılım/Onay Tarihi	İtirazlar ve Çekinceler
BM Sözleşmeler		
Irk Ayrımcılığının Tüm Biçimlerinin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD) (1966)	16 Eylül 2002	<i>Açıklamalar ve çekinceler:</i> “Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme hükümlerini yalnızca diplomatik ilişkilerinin bulunduğu Taraf Ülkelere karşı uygulayacağını beyan eder. Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme’yi, Sözleşme hükümlerinin yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ve hukuki ve idari düzeninin yürürlükte olduğu ulusal topraklar için geçerli olması koşuluyla onayladığını beyan eder. Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme’nin 22. Maddesinin kendisini bağlamadığını kabul etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ancak her bir durum için ayrı olarak açık ve kesin onay vermesi gerekecektir.
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966)	23 Eylül 2003	<i>Açıklamalar ve çekince:</i> Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme tahtındaki yükümlülüklerini Birleşmiş Milletler Tüzüğü (özellikle Madde 1 ve 2) çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak yerine getireceğini beyan eder. Türkiye Cumhuriyeti işbu Sözleşme hükümlerini sadece diplomatik ilişkisi olan devletler karşısında uygulayacağını beyan eder. Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme’yi, Sözleşme hükümlerinin yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ve hukuki ve idari düzeninin yürürlükte olduğu ulusal topraklar için geçerli olması koşuluyla onayladığını beyan eder. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 13. Maddesinin (3) ve (4). Paragraflarını, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 3., 14. ve 42. Maddelerine uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.

EK 1: İNSAN HAKLARI ANTLAŞMALARINI ONAY VE ÇEKİNCELER TABLOSU

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR)(1966)	23 Eylül 2003	<p><i>Açıklamalar ve çekince:</i></p> <p>Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme tahtındaki yükümlülüklerini Birleşmiş Milletler Tüzüğü (özellikle Madde 1 ve 2) çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak yerine getireceğini beyan eder.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti işbu Sözleşme hükümlerini sadece diplomatik ilişkisi olan devletler karşısında uygulayacağını beyan eder.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme'yi, Sözleşme hükümlerinin yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve hukuki ve idari düzeninin yürürlükte olduğu ulusal topraklar için geçerli olması koşuluyla onayladığını beyan eder.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. Maddesini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ve Eklerinin ilgili maddelerine uygun şekilde yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.</p>
Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme - Ek Seçmeli Protokol	24 Kasım 2006	<p><i>Açıklamalar:</i></p> <p>“Türkiye Cumhuriyeti, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi için ifade ettiği üç açıklama ve çekincenin işbu Seçmeli Protokol için de geçerli olduğunu beyan eder.”</p> <p>“Türkiye Cumhuriyeti, Protokol'ün 1. Maddesini, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Sözleşme'de belirtilen hakların ihlal edildiğini iddia eden mağdurlardan gelecek başvuruları Türkiye Cumhuriyeti'nin yargı alanına tabi olacak şekilde kabul etme ve inceleme yetkisini Komite'ye verdiği şeklinde yorumlamakta”dır.</p> <p><i>Çekinceler:</i></p> <p>“Türkiye Cumhuriyeti Protokol'un 5. Madde, 2(a) paragrafı üzerine aşağıdaki şekilde çekince koymuştur. Buna göre Komitenin yetkisi:</p> <ol style="list-style-type: none">Eğer başvuru konusu başka bir uluslararası soruşturma ya da uzlaşma prosedürüne uygun olarak incelemeye alınmış ya da incelenmekteyse, söz konusu bireylerden gelen başvuruyu kapsamayacaktır.Protokolün Türkiye Cumhuriyeti açısından yürürlüğe girdiği tarihten sonra Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde yapılan eylemlerden, yerine getirilmeyen yükümlülüklerden, gelişmelerden ya da olaylardan kaynaklanan ihlal iddialarına ya da Protokol'ün Türkiye Cumhuriyeti açısından yürürlüğe girdiği tarihten sonraki meydana gelen hareket, yükümlülüğün yerine getirilmemesi, gelişmeler ya da olaylarla ilgili alınan kararlardan doğan ihlal iddialarına ilişkin başvurularla sınırlı olacaktır.Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 26. Maddesinin ihlali yüzünden kınama kararı alınmış bir başvuru durumunda, kınanan ihlal, yukarıda belirtilen Sözleşme'nin garanti altına aldığı diğer haklara ilişkin olması halinde, geçerli olmayacaktır.

		<p><i>Açıklamalar:</i></p> <p>“Türkiye Cumhuriyeti, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi için ifade ettiği üç açıklama ve çekincenin işbu Seçmeli Protokol için de geçerli olduğunu beyan eder.”</p> <p>“Türkiye Cumhuriyeti Protokol”ün 1. Maddesini, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Sözleşme’de belirtilen hakların ihlal edildiğini iddia eden mağdurlardan gelecek başvuruları Türkiye Cumhuriyeti’nin yargı alanına tabi olacak şekilde kabul etme ve inceleme yetkisini Komite’ye verdiği şeklinde yorumlamaktadır.”</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti’nin Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne ilişkin yaptığı üç açıklama ve koyduğu çekince aşağıdaki gibidir:</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme tahtındaki yükümlülüklerini Birleşmiş Milletler Tüzüğü (özellikle Madde 1 ve 2) çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak yerine getireceğini beyan eder.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti işbu Sözleşme hükümlerini sadece diplomatik ilişkisi olan devletler karşısında uygulayacağını beyan eder.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşme’yi, Sözleşme hükümlerinin yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ve hukuki ve idari düzeninin yürürlükte olduğu ulusal topraklar için geçerli olması koşuluyla onayladığını beyan eder.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 27. Maddesini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ve Eklerinin ilgili maddelerine uygun şekilde yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.</p>
Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme - İdam Cezasının Kaldırılması Hakkında Ek Seçmeli Protokol (1989)	2 Mart 2006	
Savaş Suçlarına ve İnsanlığa Karşı Suçlara Zamanaşımının Uygulanamazlığı Sözleşmesi	-	-
Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme (CEDAW) (1978)	20 Aralık 1985	<p>Çekince:</p> <p>“Madde 29, paragraf 1’e ilişkin Sözleşme’nin 29. Maddesi, 2. Paragrafı uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti bu maddenin 1. paragrafının kendisini bağlamayacağını beyan eder.”</p>
Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme - Seçmeli Protokol (1999)	29 Ekim 2002	
İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (CAT) (1984)	2 Ağustos 1988	<p>Çekince:</p> <p>“Türkiye Hükümeti, Sözleşme’nin 30. Maddesi, 2. Paragrafı uyarınca, bu maddenin 1. paragrafının kendisini bağlamayacağını beyan eder.”</p>

EK 1: İNSAN HAKLARI ANTLAŞMALARINI ONAY VE ÇEKİNCELER TABLOSU

CAT'e ek Seçmeli Protokol (2002)	27 Eylül 2011	
Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) (1989)	4 Eylül 1995	İmza sırasında konulan ve onaylanması ile teyid edilen çekince: Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30'uncu maddelerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın lafzına ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutar.
Çocuk Hakları Sözleşmesi - Çocukların Silahlı Çatışmaya Dahil Olması Konusunda Seçmeli Protokol (2000)	4 Mayıs 2004	Açıklamalar: 1. Türkiye Cumhuriyeti, Seçmeli Protokol'ün 3 (2). Maddesi uyarınca, askerlik hizmetinin Türkiye'de zorunlu olduğunu, ancak hukuken olgunluk yaşının altındaki Türkiye yurttaşları zorunlu askerliğe tabi olmadığını beyan eder. Türkiye Askerlik Kanunu'na göre askerlik hizmeti 20 yaşın tamamladığı yılın 1 Ocak günü başlar. Seferberlik ve olağanüstü hallerde bireyler 19 yaşında da askere alınabilirler. Türkiye'de gönüllü askere alma uygulaması yoktur. Ancak Askerlik Kanunu'nun 11. Maddesi 18 yaşın altında olmamak şartıyla donanmada ve jandarma birimlerinde astsubay rütbesiyle gönüllü askerlik hizmetine olanak tanımaktadır. Seçmeli Protokol ile uyum içinde olan bu madde pratikte uygulanmamaktadır. İşbu Protokol'ün 3 (5). Maddesine göre Seçmeli Protokol hükümlerinden muaf tutulmuş olan askeri okul öğrencileri zorunlu askerlik hizmetine tabi değildir. Türk hukuk sisteminde bu öğrenciler "asker" olarak kabul edilmemekte ve "askerlik hizmeti" ile yükümlü sayılmamaktadır. 2. Yüksek askeri okullara ve hazırlık mahiyetindeki astsubay okullarına öğrenci kabulü, giriş sınavında gösterilen başarıya ve anne-baba ya da yasal vasinin onayına bağlı olarak gönüllülük esasına göre yapılmaktadır. İlköğretimlerini tamamlayan ve asgari 15 yaşında bu okullara yazılan öğrenciler okullarını istedikleri zaman terk edebilmektedirler." Çekince: "Türkiye Cumhuriyeti mevcut Seçmeli Protokol'ün hükümlerini yalnızca tanıdığı ve diplomatik ilişkilerinin bulunduğu Taraf Devletler'e karşı uygulayacağını beyan eder. Türkiye Cumhuriyeti Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek Seçmeli Protokol'ün 3(5). Maddesi bakımından, Protokol'ün bu maddesinde atıfta bulunulan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 29. Maddesine koyduğu çekincenin geçerliliğini tam olarak muhafaza ettiğini beyan eder.
Çocuk Hakları Sözleşmesi - Çocuk Satışı, Çocuk Fuhşu ve Çocuk Pornografisine İlişkin Seçmeli Protokol (2000)	19 Ağustos 2002	Açıklama: "Türkiye Cumhuriyeti mevcut Seçmeli Protokol hükümlerini yalnızca tanıdığı ve diplomatik ilişkilerinin bulunduğu Taraf Devletlere karşı uygulayacağını beyan eder."
Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2006)	28 Eylül 2009	

Avrupa Konseyi Sözleşmesi		
İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme (AİHS)	18/5/1954 (r)	Bkz: http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/List-eDeclarations.asp?PO=TUR&NT=005&MA=999&CV=0&NA=Ex-25&CN=999&VL=1&CM=5&CL=ENG http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/List-eDeclarations.asp?PO=TUR&NT=005&MA=999&CV=0&NA=Ex-46&CN=999&VL=1&CM=5&CL=ENG
AİHS - Genel Ayrımcılık Yasasına İlişkin 12. Nolu Ek Protokol	18/4/2001 (İmza)	
Avrupa Sosyal Şartı (revize) ⁵⁷	27/06/2007	Türkiye Revize Avrupa Sosyal Şart'ını 27/06/1989 tarihinde onaylamış ve revize Şart'ın 98 maddesinden 91'ini kabul etmiştir (1961 tarihli Şart'ı 24/11/1989 tarihinde onaylamıştı)
İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezalandırmayı Önlemeye Yönelik Avrupa Sözleşmesi	26/2/1988 (R) 1/2/1989 (Yürürlüğe girme tarihi)	
Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme	Türkiye bu sözleşmeyi ne imzalamış, ne de onaylamıştır.	
İnsan Ticaretine Karşı Önlem Konusunda Avrupa Konseyi Sözleşmesi	19/3/2009 (İmza)	
Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi	1/4/2012 (Yürürlüğe girme tarihi)	Açıklama: Türkiye Daimi Temsilcisi tarafından onay belgesiyle birlikte 7 Aralık 2011 tarihinde sunulan mektupta yer almaktadır. Orijinali İngilizcedir. Sözleşme'nin 37. maddesinin 2. Fıkrası uyarınca Türkiye, Sözleşme'de belirtilen suçlardan mahkum olmuş kişilerin kimliklerini ve genetik profillerini (DNA) toplama ve muhafaza etmek üzere gerekli yasal ve diğer önlemleri almakla görevli ulusal mercinin adını ve adresini işbu belgeyle sunmaktadır:
Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartı	Türkiye bu Sözleşmeyi ne imzalamış, ne de onaylamıştır.	-

57 Kabul edilen hükümler tablosu için bkz: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/CountryFactsheets/Turkey_en.pdf.

CHALLENGING DISCRIMINATION PROMOTING EQUALITY

